

Specifiek beheer voor bijzondere akkerflora

Roggelelie

foto Robert Ketelaar

Voor veel bedreigde akkerplanten is een specifiek beheer van kruidenrijke akkers nodig. Onder deze soorten zijn uiteenlopende ecologische groepen te onderscheiden, die ieder hun eigen specifieke beheer vereisen. Dit maakt het des te belangrijker dat beheerders duidelijk voor ogen hebben op welke akkerflora zij willen inzetten.

— Karl Eichhorn (Eichhorn Ecologie) & Robert Ketelaar (Natuurmonumenten)

> De grondbewerking aanpassen

De grondbewerking heeft grote invloed op de soortensamenstelling van de akkerflora. Vroeger was het gewoon om de akkerbodem niet dieper dan 15 tot 18 cm te ploegen. In sommige akkers groeiden toen bolgewassen. Dit was mogelijk omdat zij hun bollen dieper in de bodem hadden dan de bewerkingsdiepte. Bekend is met name de fraaie roggelelie. Andere voorbeelden zijn gewone vogelmelk, akkergeelster en kuifhyacint. De bolgewassen zijn uit de akkers verdwenen toen men dieper ging ploegen. In akkers waar het terugkrijgen van bolgewassen een doel is, mag de grond uitsluitend heel ondiep worden bewerkt. Daarvoor is speciaal materiaal nodig, zoals een ecoploeg met een bewerkingsdiepte van 12 tot 15

cm. Bovendien is herintroductie van de planten noodzakelijk.

Uitsluitend niet-kerende grondbewerking toe- passen lijkt akkerplanten met relatief grote en kortlevende zaden te bevoordelen. Het gaat om akkerplanten die vroeger helemaal niet zeldzaam waren en die tegenwoordig vrijwel verdwenen zijn uit Nederland, zoals naaldenkervel, akkerboterbloem, naakte lathyrus en wilde ridderspoor. In een akkerreservaat in Zuid-Limburg, waar uitsluitend niet-kerende grondbewerking wordt toegepast, groeien deze soorten nog steeds in grote aantallen. Bij Haarzuilens is op voormalige landbouwgrond de afgelopen jaren nog een kruidenrijke akker met veel van deze akkerplanten ontstaan. Na herintroductie hebben wilde weite, naaldenkervel en akkerboterbloem zich hier de laatste jaren flink uitgebreid. Ook hier wordt uitsluitend niet-kerende grondbewerking toegepast. Het toepassen van ondiepe of niet-kerende grondbewerking kan echter ook tot gevolg hebben dat wortelkruiden gaan toenemen. Als daar grote problemen mee zijn, is het niet verstandig om in te zetten op het terugkrijgen van deze akkerplanten. In het vorige artikel in het Vakblad van oktober hebben wij het bestrijden van wortelkruiden al besproken.

Ongeschoond zaaigoed gebruiken

In het traditionele akkerbouwsysteem van voor 1950 hielden boeren een deel van het geoogste graan apart om dit in het volgende jaar te gebruiken als zaaigoed. Aangezien de mogelijkheden

beperkt waren om meegeogste onkruidzaden te scheiden van het graan, werden deze zaden onbedoeld elk jaar weer met het graan ingezaaid. In de loop van duizenden jaren akkerbouw is een groep akkerplanten zich zodanig gaan aanpassen dat zij zich dankzij het slecht geschoonde zaaigoed konden handhaven in het akkerbouwsysteem. Bekende voorbeelden zijn bolderik en dreps. Net als bij het graan kiemen de zaden van deze akkerplanten zodra de omstandigheden het toelaten. Vervolgens worden de planten ongeveer even hoog als het graan en zijn de zaden tegelijkertijd rijp, zodat ze weer meegeogst worden met het graan. Bovendien is de grootte, de vorm en het soortelijk gewicht van de zaden dusdanig dat het lastig is om ze te scheiden van het graan. Met de verbeterde zaadschoningstechnieken zijn bijna alle soorten in de eerste helft van de twintigste eeuw volledig verdwenen uit Nederland. Sommige van deze soorten zijn inmiddels zelfs wereldwijd met uitsterven bedreigd, zoals vlashuttentut, zware dreps en Ardense dravik. Deze groep akkerplanten is alleen terug te krijgen door na herintroductie jaarlijks ongeschoond zaaigoed te oogsten, dit apart te bewaren en later weer in te zaaien. Tegenwoordig kan bij het oogsten gebruik worden gemaakt van een maai-dorser. Het geogste graan met de onkruidzaden moet worden opgeslagen op een droge, koele en donkere plaats. Aldus kun je deze soorten ook

nu nog goed in stand houden op een manier die recht doet aan hun ecologische strategie. Bolderik en dreps zijn op deze wijze al weer teruggekeerd in een aantal Nederlandse natuurakkers. Doordat de oogst van zulke akkers niet of nauwelijks verkoopbaar is en de kosten erg hoog zijn, wordt dit beheer tot nu toe in slechts enkele natuurakkers uitgevoerd. Voorbeelden zijn er in Zuid-Beveland bij Het Zeeuwse Landschap, in de Overasseltse en Hatertse Vennen bij Staatsbosbeheer en in Haarzuilens bij Natuurmonumenten. Gunstig is dat juist veel van deze zaaigoedspecialisten het goed doen op uiteenlopende grondsoorten en bovendien op voedselrijke bodems.

Vlas en andere oude cultuurgewassen verbouwen

Niet alleen graanakkers hadden vroeger een rijke akkerflora. Diverse akkerplanten waren zelfs gespecialiseerd op de teelt van een ander gewas. Vooral vlas had een flink aantal eigen begeleiders. Hiervan kwamen vlasdolik, vlaswarkruid en vlashuttentut in Nederland voor. Tegenwoordig zijn deze soorten in heel West-Europa uit de akkers verdwenen. Hoewel er geen praktijkervaring mee is, ligt het voor de hand dat deze soorten weer terug zijn te krijgen door jaarlijks vlas te verbouwen en daartoe steeds weer ongeschoond zaaigoed te oogsten en weer in te zaaien, in combinatie met herintroductie. Een begeleider van boekweit

was vroeger de sterk gelijkende Franse boekweit. Deze verdwenen soort is terug te krijgen door na herintroductie jaarlijks boekweit te verbouwen met gebruik van ongeschoond zaaigoed. Verder was hennepvreter vroeger een bekende parasiet van hennep en tabak. Hiervoor zullen tenminste deze gewassen weer moeten worden verbouwd in combinatie met herintroductie.

Een lange stoppelfase invoeren

In het traditionele akkerbouwsysteem bleef na de oogst nog lange tijd een stoppelveld achter dat de boeren beweidden met schapen en ander vee. Een aantal akkerplanten is sterk afhankelijk van deze stoppelfase. Pas na de oogst komen zij tot volledige wasdom, bloei en zaadsetting. Bekende voorbeelden van klei- en kalkgrond zijn spiesleuwenbek, hondspeterselie en rood guichelheil. Ze kiemen al in het voorjaar, zodat ook voor deze soorten het graan beter niet te dicht kan worden gezaaid. Op löss, leem en lemig zand kwam in de stoppelfase een plantengemeenschap tot ontwikkeling die behoort tot het dwergbiezenverbond. Het gaat hierbij vooral om zeer kleine vaatplanten, lever- en hawmossen, die groten-deels bedreigd zijn en waarvoor de stoppelvelden een belangrijke standplaats (kunnen) zijn. Deze stoppelplanten kiemen juist pas na de oogst en komen binnen enkele weken of maanden tot voortplanting. Deze groep stoppelplanten lijkt

Wilde weite

Ongeschoond zaaigoed

foto's Karl Eichhorn

daarom juist baat te hebben van een dicht gezaaid gewas, omdat daartussen maar weinig andere akkerplanten groeien en er na de oogst veel kale grond achterblijft, zodat ze vrij spel hebben op het stoppelveld. Door de zaaidichtheid van het gewas aan te passen is dus ook de soortensamenstelling op het stoppelveld te beïnvloeden.

In de moderne akkerbouw is nog maar weinig sprake van een lange stoppelfase. De grondbewerking start al kort na de oogst en dikwijls wordt daarna ook nog een stoppelgewas ingezaaid. Voor de kenmerkende planten van het stoppelveld is dit natuurlijk funest. Om ze terug te krijgen in natuurakkers, moet opnieuw een stoppelfase van minimaal zes weken worden ingevoerd. Begrazing van het stoppelveld kan hierop een waardevolle aanvulling zijn. Gunstig is dat veel soorten

van stoppelvelden zaden hebben die zeer lang kiemkrachtig blijven in de bodem, zodat herintroductie niet altijd nodig is. Een lange stoppelfase zonder begrazing kan tot gevolg hebben dat de wortelkruiden gaan toenemen. Zolang daar grote problemen mee zijn, kan na de oogst beter meteen worden ingezet op mechanische bestrijding dan op een stoppelfase. Een stoppelfase is beter te combineren met de mechanische bestrijding van wortelkruiden als in het volgende jaar een zomergewas wordt verbouwd. Dan is er na de stoppelfase nog voldoende tijd voor mechanische bestrijding, omdat pas in het voorjaar weer een gewas wordt ingezaaid.

Welk akkerflorabeheer nu te kiezen?

Het voorgaande laat zien dat er allerlei akkerge-

meenschappen bestaan, die uiteenlopende eisen stellen aan de bodem en het beheer. Binnen een perceel kan dus onmogelijk op alle akkerflora worden ingezet. Het is dan ook de kunst om in een bepaald perceel te kiezen voor het akkerbeheer dat het beste past bij de situatie ter plaatse. De in het vorige artikel vermelde rapporten over kruidenrijke akkers (vrij te downloaden op www.eichhorn-ecologie.nl) gaan uitgebreid in op het maken van de juiste keuzes in het beheer en op de eigenschappen van de afzonderlijke akkerplanten.

Om het juiste beheer vast te stellen voor een kruidenrijke akker zijn de bodem en de huidige en vroegere akkerflora van het gebied een belangrijk uitgangspunt. Recente inventarisaties kunnen bruikbaar zijn om na te gaan welke akkerplanten

Stoppelveld

Vlas

foto's Karl Eichhorn

nu nog aanwezig zijn. Welke akkerplanten er vroeger in de betreffende streek aanwezig waren is het beste te beoordelen aan de hand van de verspreiding voor 1950. De verspreiding sinds 1950 is minder goed bruikbaar, omdat het bij waarnemingen van akkerplanten dan veelal gaat om van elders aangevoerde, verwilderde of opzettelijk uitgezaaide exemplaren, die weinig zeggen over de landschapsecologische kenmerken van het gebied zelf. Voor het beoordelen van de verspreiding voor 1950 zijn de Atlas van de Nederlandse flora (1980, 1985) en de FLORON Verspreidingsatlas Vaatplanten (www.verspreidingsatlas.nl, kaartje instellen op < 1950 en >=1950) het eenvoudigst te gebruiken. Regionale flora-atlassen kunnen waardevolle aanvullende informatie opleveren. Naast de actuele en historische akkerflora van het

gebied is dus ook de grondsoort in het betreffende perceel van groot belang. Zo groeien korensla en glad biggenkruid alleen maar op zandgrond, terwijl spiesleeuwenbek en kleine wolfsmelk zich juist beperken tot de zwaardere grondsoorten. Als is vastgesteld welke akkerplanten thuishoren in het betreffende akkerperceel, dan is vervolgens aan de hand van de genoemde rapporten te beoordelen welk beheer het beste bij deze soorten past.<

eichhorn@eichhorn-ecologie.nl

Korenbloem langs
een roggeakker